O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISH TIZIMINI STRATEGIK BOSHQARISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA TAJRIBA-SINOV NATIJALARINI TAHLIL QILISH METODIKASI

Suleymanova Dilfuza Vaxidovna
Oriental universiteti mustaqil tadqiqotchisi
Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi uchun kengaytirilgan tezis

Annotatsiya. *Tezisda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirishni strategik boshqarish samaradorligini baholashning nazariy-metodik yechimi taklif etiladi. Tadqiqot maqsadi kasbiy yo‘nalganlik, boshqaruv-tashkiliy hamkorlik, mehnat bozori bilan muvofiqlik va natijaviylik mezonlarini o‘lchanadigan indikatorlar hamda dalil manbalari bilan bog‘lashdan iborat. Qiyosiy-konseptual tahlil va metodik loyihalash orqali o‘quvchi, maktab va hamkorlik darajalaridagi ko‘rsatkichlar farqlandi. M.U. Axmedovning ta’lim sifati, monitoring va strategik rahbarlikka oid ishlari xalqaro baholash yondashuvlari bilan qiyoslandi. Natija sifatida mezonlar matritsasi, ma’lumotlarni tekshirish tartibi va tahlildan boshqaruv qaroriga o‘tish algoritmi ishlab chiqildi. Boshlang‘ich–yakuniy hamda tajriba–nazorat taqqoslashlarining metodik chegaralari ko‘rsatildi. Tasdiqlangan birlamchi ma’lumotlar mavjud bo‘lmagani sababli empirik samaradorlik, foizlar va statistik ahamiyatlilik haqida xulosa chiqarilmadi.*

Kalit so‘zlar: *kasbga yo‘naltirish, strategik boshqaruv, baholash mezonlari, ta’lim sifati, monitoring, tajriba-sinov, tahlil birligi, ta’sir hajmi, qayta aloqa.*

Аннотация. *В тезисах предлагается теоретико-методический подход к оценке эффективности стратегического управления профориентацией в общеобразовательных школах. Цель исследования — связать критерии профессиональной направленности, организационно-управленческого сотрудничества, согласованности с рынком труда и результативности с измеряемыми индикаторами и источниками данных. Посредством сравнительно-концептуального анализа и методического проектирования разграничены показатели уровня ученика, школы и партнёрства. Работы М.У. Ахмедова о качестве образования, мониторинге и стратегическом руководстве сопоставлены с международными подходами к оценке. Разработаны матрица критериев, порядок проверки данных и алгоритм перехода от анализа к управленческому решению. Рассмотрены ограничения сравнений до и после вмешательства, а также экспериментальной и контрольной групп. В отсутствие подтверждённых первичных данных выводы об эмпирической эффективности и статистической значимости не формулируются.*

Ключевые слова: *профориентация, стратегическое управление, критерии оценки, качество образования, мониторинг, эксперимент, единица анализа, размер эффекта, обратная связь.*

Abstract. *This paper proposes a theoretical and methodological approach to evaluating strategic management of career guidance in general secondary schools. It links four criteria—career orientation, organisational and managerial cooperation, alignment with the labour market, and effectiveness—to observable indicators and evidence sources. Comparative conceptual analysis and methodological design distinguish student-, school-, and partnership-level measures. M.U. Akhmedov’s work on educational quality, monitoring and strategic leadership is considered alongside international evaluation approaches. The outputs comprise a criteria matrix, a data-verification procedure and an evidence-to-decision algorithm. The paper specifies the limitations of pre–post and intervention–comparison analyses, including differences between implementation and outcomes. No verified primary dataset was available; therefore, the paper reports a methodological framework rather than estimates of intervention effects or statistical significance.*

Keywords: *career guidance, strategic management, evaluation criteria, educational quality, monitoring, field testing, unit of analysis, effect size, feedback.*

KIRISH

Kasbga yo‘naltirish tizimini strategik boshqarishda o‘tkazilgan tadbirlar soni bilan erishilgan natijani bir xil ko‘rsatkich sifatida qabul qilish baholashni toraytiradi. Korxonaga tashrif yoki maslahat o‘tkazilgani faoliyatning bajarilganini bildiradi; o‘quvchining muqobil ta’lim yo‘llarini solishtirishi va o‘z tanlovini asoslay olishi esa boshqa dalillarni talab etadi. OECDning o‘smirlar kasbiy tayyorgarligiga oid hisobotida kasbiy rivojlanish faoliyatlaridagi ishtirok bilan keyingi bandlik natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritiladi. Bu bog‘liqlik muayyan maktabda joriy etilgan boshqaruv modelining sababiy ta’siri avtomatik isbotlanganini anglatmaydi [1].

M.U. Axmedov “Качество среднего образования как педагогическая проблема” maqolasida ta’lim sifatining ko‘p jihatli mazmunini tahlil qilib, baholashning ishonchliligini o‘lchov materiallari, baholash tartibi va natijalar tahlili bilan bog‘laydi [2]. Mazkur yondashuv kasbga yo‘naltirishga nisbatan ham muhim savolni qo‘yadi: qayd etilgan ko‘rsatkich aynan nimani ifodalaydi va undan qanday xulosa chiqarish mumkin?

Bizning fikrimizcha, kasbga yo‘naltirishni baholashda o‘quvchining qiziqishini aniqlash, unga ko‘rsatilgan yordam va shu yordamdan keyingi rivojlanishni ajratish zarur. Masalan, kasbiy niyatning o‘zgarishi har doim salbiy holat emas: yangi dalillar asosida rejasini qayta ko‘rib chiqqan o‘quvchi dastlabki qaroriga asossiz sodiq qolgan tengdoshidan ko‘ra puxtaroq tanlov qilishi mumkin. Shuning uchun mezon tanlovning o‘zgarmasligi emas, uning asoslanganligi bo‘lishi lozim.

Axmedovning “Халқ таълими тизимида таълим сифати мониторингини амалиётга жорий этиш технологияси” ishida ichki va tashqi monitoring, rejalashtirish, baholash, tahlil, korreksiya va bashorat o‘zaro bog‘langan jarayon sifatida yoritiladi [3]. Dalillarga asoslangan siyosatlar va strategik rahbarlikka bag‘ishlangan maqolasida esa monitoring maktab rahbarining rejalashtirish va tashkil etish faoliyati bilan aloqada ko‘rib

chiqiladi [4]. Ushbu ishlardan mazkur tezis uchun olinayotgan asos — raqamni qayd qilishdan tashqari, uni boshqaruv qaroriga bog‘lash zaruratidir.

Nazarimizda, umumiy ta’lim sifati monitoringi g‘oyalarini kasbga yo‘naltirishga tatbiq etishda baholash obyektini aniqlashtirish talab qilinadi. Fan bo‘yicha bilim darajasi, kasbiy qarorning asoslanganligi va maktabdagi muvofiqlashtirish sifati bir xil hodisa emas. Shu bois mavjud monitoring mantig‘i saqlanadi, biroq indikatorlarning mazmuni, axborot manbai va tahlil birligi tadqiqot predmetiga mos ravishda loyihalanadi.

T. Hooley va S. Rice kasbga yo‘naltirish sifatini ta’minlashning turli yo‘nalishlarini tahlil qilib, sifat kafolati vositalarining o‘zi xizmatning asl maqsadini cheklab qo‘yishi mumkinligini ham muhokama qiladi [5]. Bundan kelib chiqib, mazkur tezisning maqsadi to‘rtta mazmuniy mezonni tekshiriladigan dalillar bilan bog‘lash, tajriba-sinov natijalarini qiyoslash tartibini belgilash va tahlildan korreksion boshqaruv qaroriga o‘tish mexanizmini ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot nazariy-metodik loyihalash xarakteriga ega. Manbalar uch mazmuniy guruh bo‘yicha maqsadli tanlandi: ta’lim sifati va monitoringga oid milliy tadqiqotlar; kasbga yo‘naltirish sifati hamda mehnat bozori axborotiga oid xalqaro ishlar; o‘lchov va ta’sirni baholash metodologiyasiga oid qo‘llanmalar. Tanlashda mavzuga bevosita aloqadorlik, bibliografik ma’lumotlarning tekshirilishi hamda taklif etilayotgan mezon yoki tahlil tartibiga aniq hissa qo‘shishi asos qilib olindi. Ushbu ish barcha nashrlarni qamrab olgan tizimli sharh sifatida taqdim etilmaydi.

M.U. Axmedovning ishlari muallifning baholash, monitoring va rahbarlik haqidagi mulohazalarini aniqlash uchun o‘rganildi [2–4]. Google Scholar bibliografik qidiruv vositasi sifatida qo‘llanib, ilmiy da’volarga havolalar profilning o‘ziga emas, maqolalarning matni va nashr rekvizitlariga berildi. Dissertatsiya konsepsiyasidagi kasbiy yo‘nalganlik, boshqaruv-tashkiliy hamkorlik, mehnat bozori bilan muvofiqlik va natijaviylik mezonlari metodik loyihalashning boshlang‘ich tuzilmasi sifatida saqlandi.

Tahlil ketma-ketligi tushunchalarni farqlash, mezonlarni kuzatiladigan belgilar orqali ifodalash, dalil manbalarini tanlash, taqqoslash shartlarini belgilash hamda qaror qabul qilish algoritmini tuzishni qamrab oldi. O‘lchov natijasining talqini uning qo‘llanish maqsadi uchun asoslangan bo‘lishi kerakligi haqidagi talab baholash vositalarini loyihalashning tayanchi sifatida olindi [6]. Statistik tahlil rejasini shakllantirishda taqqoslash guruhlari, boshlang‘ich holat, yo‘qolgan kuzatuvlar va tahlil darajasi haqidagi metodik talablar hisobga olindi [7; 8].

Mavjud dissertatsiya loyihasida jami 250 nafar respondent nazarda tutilgan, lekin ularning maktablar, ishtirokchi toifalari, tajriba va nazorat guruhlari bo‘yicha tasdiqlangan taqsimoti hamda boshlang‘ich-yakuniy protokollari ushbu tezis uchun mavjud emas. Shu sababli 250 soni empirik tahlilning bajarilgan tanlanmasi sifatida ishlatilmadi. Natijalar bo‘limida respondentlar haqidagi statistik topilmalar emas, ishlab chiqilgan mezonlar matritsasi va tahlil tartibi bayon qilinadi. Samaradorlik koeffitsiyenti, p-qiymat va ishonch oralig‘i hisoblangan deb ko‘rsatilmaydi.

NATIJALAR

Baholash mezonlarini o‘lchanadigan indikatorlarga aylantirish

Baholashning taklif etilayotgan tuzilmasida uch daraja ajratiladi: o‘quvchining kasbiy qaror qabul qilishiga oid individual natija; maktab boshqaruvining muvofiqlashtirish va qayta aloqa amaliyoti; tashqi hamkorlik hamda ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish sharoiti. Bunday ajratish to‘rtta mezonni bekor qilmaydi, balki har bir mezon bo‘yicha ma’lumot qayerdan olinishi va kimga nisbatan xulosa chiqarilishini aniqlashtiradi.

Bizning fikrimizcha, mezonni operatsionallashtirish uning nomini ko‘rsatish bilan tugamaydi. Har bir indikator uchun mazmun, kuzatuv birligi, o‘lchov vositasi, davr, baholovchi, hisoblash tartibi va talqin chegarasi yozilgan qisqa pasport bo‘lishi kerak. Bu tartib bir maktabda “hamkorlik” memorandum mavjudligi, boshqasida esa o‘quvchi bajargan kasbiy sinov sifatida hisoblanib ketishining oldini olishga qaratiladi.

1-jadval.

Samaradorlik mezonlari, tahlil birliklari va ularni tekshirish dalillari

Mezon	Baholanadigan jihat va birlik	Asosiy dalil	Talqin chegarasi
Kasbiy yo‘nalganlik	O‘quvchi: muqobil kasbiy-ta’lim variantlarini asosli solishtirish.	Vaziyatli topshiriq, individual reja, refleksiya.	Kasb nomini aytish yoki o‘ziga ishonchning o‘zi yetarli emas.
Boshqaruv-tashkiliy hamkorlik	Maktab: ehtiyojdan qaror va qayta tekshirishgacha bo‘lgan jarayon.	Mas’uliyat taqsimoti, qaror va ijro qaydi, kuzatuv.	Hujjat mavjudligi uning amalda bajarilganiga teng emas.
Mehnat bozori bilan muvofiqlik	Dastur/hamkorlik: dolzarb axborot va muqobil ta’lim yo‘llarining uyg‘unligi.	Manbasi ko‘rsatilgan axborot, dastur mazmuni, hamkor fikri.	Joriy vakansiya o‘quvchining majburiy kasbiy yo‘li emas.
Natijaviylik	Xizmat va o‘quvchi: yordamdan foydalanish, rejadagi keyingi qadam, davomiylik.	Qamrov qaydi, portfelning keyingi yozuvi, tekshirilgan harakat.	Qamrov va tanlov sifati ajratiladi; bir indikator ikki marta sanalmaydi.

Manba: muallif ishlanmasi. Mazmuniy asoslar [1–6; 12; 13] bilan qiyoslangan; matritsa validatsiyadan o‘tgan standart emas.

Kasbiy yo‘nalganlik mezonida o‘quvchi kamida ikki ta’lim yoki kasbiy variantni qiziqishlari, imkoniyatlari va talablar asosida solishtiradigan vaziyatli topshiriq taklif etiladi.

Javobdagi dalil, muqobil variant va keyingi qadamning aniqligi baholanadi. So‘rovnomadagi o‘ziga ishonch javobi amaliy topshiriq bilan aynan tenglashtirilmaydi. O‘quvchining ishonchi kuchli bo‘lishi mumkin, biroq uning tanlovni asoslash ko‘nikmasi alohida tekshiriladi.

Boshqaruv-tashkiliy hamkorlikda qarorning bajarilgani haqidagi iz kuzatiladi: ehtiyoj qayd etilganmi, mas’ul belgilanganmi, rejalashtirilgan yordam ko‘rsatilganmi va uning natijasi ko‘rib chiqilganmi? Maktabdagi bayonnomalar soni emas, yakunlangan va tekshirilgan qarorlar mazmuni asosiy dalil bo‘ladi. Bunday loyiha monitoringni muntazam tahlil va tuzatish bilan bog‘lovchi milliy yondashuvning kasbga yo‘naltirishga moslashtirilgan talqinidir [3].

Mehnat bozori bilan muvofiqlik mezoni o‘quvchini hududdagi ayni paytdagi bo‘sh ish o‘rinlariga majburan moslashtirishni anglatmaydi. Unda kasbiy axborotning manbasi, yangilangan sanasi, ta’lim yo‘llari bilan bog‘liqligi va o‘quvchi uchun tushunarliligi tekshiriladi. A.-R. Hofer va hammualliflar axborotning ochiqligi o‘z-o‘zidan asoslangan tanlovni kafolatlamasligini ta’kidlaydi [12]. Shu asosda baholashda axborotni olish bilan undan muqobil qaror tuzishda foydalanish farqlanadi.

Natijaviylik mezonida qamrov va xizmatdan real foydalanish, individual rejadagi keyingi qadamning bajarilishi hamda yordamning davomiyligi alohida qayd etiladi. Kasbiy tanlovni asoslash balli birinchi mezonda saqlanadi; uni natijaviylik mezoniga ikkinchi marta qo‘shish taklif etilmaydi. Qamrovdagi farqlar esa qaysi o‘quvchilar maslahat yoki amaliy tanishuv imkoniyatidan foydalanmay qolayotganini ko‘rsatadigan boshqaruv signali sifatida talqin etiladi.

Baholash shkalasi, dalil sifati va umumlashtirish

Indikatorlarni 1–4 ballik tavsifiy rubrikada qayd etish loyihasi taklif qilinadi. Har bir indikatorning daraja tavsifi o‘z mazmuniga mos yoziladi. Masalan, tanlovni asoslash topshirig‘ida 1 ball faqat kasb nomini aytish; 2 ball bir sababni ko‘rsatish; 3 ball muqobil variantlarni dalillar bilan solishtirish; 4 ball esa solishtirishga tayangan reja tuzish va yangi axborot kelganda uni qayta ko‘rib chiqishni tushuntirish sifatida loyihalanishi mumkin. Bu rubrika mualliflik taklifi bo‘lib, validatsiyadan o‘tgan tayyor test hisoblanmaydi.

Nazarimizda, to‘rt bosqichli rubrikaning qulayligi uning avtomatik ishonchliligini anglatmaydi. Uni qo‘llashdan oldin topshiriqlarning tushunarliligi, mazmunning yetarli qamrovi va baholovchilar bir xil javobni qanday talqin qilishi tekshirilishi kerak. Ichki izchillik koeffitsiyenti yuqori chiqishi mazmuniy validlik yoki sababiy ta’sirning isboti emas. Baholashning maqsadi va unga mos dalillar alohida asoslanadi [6].

O‘lchovning bajarilmaganligi bilan past natija farqlanadi. Javob olinmagan, portfel topilmagan yoki kuzatuv o‘tkazilmagan holat avtomatik ravishda 1 ball deb baholanmaydi; u yetishmayotgan ma’lumot sifatida qayd etiladi. Past ball berish uchun tegishli topshiriq yoki hujjatning belgilangan mezon bo‘yicha tekshirilgan dalili bo‘lishi zarur. Har bir umumlashtirishda nechta haqiqiy kuzatuv mavjudligi va nechta yozuv tahlildan tashqarida qolgani ko‘rsatiladi.

Maktab bo‘yicha umumlashtirish individual javoblarni maktab hujjatlari bilan bevosita qo‘shish orqali amalga oshirilmaydi. Dastlab o‘quvchi darajasidagi natija alohida taqsimot sifatida, boshqaruv jarayoni esa maktab darajasida ifodalanadi. Rahbar va pedagoglarning fikrlari bir maktab ichidagi turli axborot manbalari sifatida solishtiriladi, mustaqil maktab kuzatuvlari sifatida ko‘paytirilmaydi. Keyinchalik umumiy boshqaruv paneli zarur bo‘lsa, bir xil davr va aniq qoidalar asosida maktab darajasidagi to‘rtta profil ko‘rsatkichi shakllantiriladi.

$I_s = (K_{1s} + K_{2s} + K_{3s} + K_{4s}) / 4.$

Bu yerda s — maktab, K_{1s}–K_{4s} — oldindan belgilangan qoidalar bo‘yicha bir xil shkala va maktab darajasiga keltirilgan mezon ko‘rsatkichlari; I_s — faqat yordamchi umumlashtiruvchi indeks. Teng vaznlar empirik aniqlangan ustuvorlik emas, dastlabki loyiha farazidir. To‘rtta ko‘rsatkichdan biri yetarli dalilga ega bo‘lmasa, umumiy indeks e’lon qilinmaydi. Muqobil vaznlar natijaga qanchalik ta’sir qilishi tekshiriladi; asosiy talqin har bir mezon profiliga tayanadi. Tartibli ballar o‘rtasidagi nisbatni “samaradorlik ikki baravar oshdi” deb izohlashga yo‘l qo‘yilmaydi.

Tajriba-sinov natijalarini qiyosiy tahlil qilish tartibi

Tajriba ta’sirini baholashdan oldin tahlil birligi va asosiy natijaviy indikator belgilanadi. Boshqaruv modeli maktab miqyosida joriy qilinsa, bir maktabdagi o‘quvchilar umumiy boshqaruv muhiti ta’sirida bo‘ladi. Shuning uchun individual kuzatuvlar soni bilan mustaqil maktablar soni bir xil emas. Tanlanma hajmini asoslashda maktablar soni, guruhlanish, kutiladigan yo‘qotishlar va o‘lchov aniqligi hisobga olinishi kerak [7; 8].

Tajriba va nazorat maktablarining boshlang‘ich holati hudud, resurslar, o‘quvchilar tarkibi va asosiy mezonlar bo‘yicha tavsiflanadi. Boshlang‘ich farq uchun $p > 0,05$ chiqishi guruhlar ekvivalentligining mustaqil isboti sifatida qabul qilinmaydi. Mazmuniy farqlar, standartlashtirilgan tafovutlar va tanlash tartibi birga ko‘rib chiqiladi. Oldindan mavjud tafovutlar bo‘lsa, ular tahlil modelida hisobga olinadi yoki xulosaning chegarasi sifatida ochiq qayd etiladi [7; 9].

Bir xil vosita va taqqoslanuvchi davrlarda olingan ma’lumotlar uchun har bir guruhning o‘zgarishi alohida hisoblanadi. So‘ngra o‘zgarishlar farqi quyidagi ko‘rinishda ifodalanishi mumkin [8]:

$D = (\bar{Y}T,1 - \bar{Y}T,0) - (\bar{Y}N,1 - \bar{Y}N,0).$

Bu yerda T — tajriba, N — nazorat guruhi; 0 — boshlang‘ich, 1 — yakuniy o‘lchov; $\bar{Y}$ — oldindan belgilangan natija ko‘rsatkichining guruh bo‘yicha o‘rtachasi. D musbat bo‘lsa, tajriba guruhidagi o‘zgarish kattaroq bo‘lganini tavsiflaydi. Uni sababiy ta’sir sifatida talqin qilish uchun aralashuvsiz dinamikalar parallel bo‘lishi, guruh tarkibining o‘zgarishi va qo‘shimcha ta’sirlar natijani buzmasligi kabi shartlar asoslanishi kerak. Faqat bitta boshlang‘ich o‘lchov bilan parallel tendensiyani tekshirib bo‘lmaydi [8].

Bizning nuqtayi nazarimizdan, tahlil usuli oldindan kutilgan ijobiy natijaga moslashtirilmasligi lozim. Boshlang‘ich ko‘rsatkichni hisobga oluvchi regressiya yoki ko‘p darajali model zarurati real dizayn va ma’lumotga ko‘ra belgilanadi. Xuddi shu o‘quvchilardan takroriy o‘lchov olinadigan bo‘lsa, o‘lchovlar bog‘liqligi saqlanadi; boshqa

tarkibdagi ikki guruh qiyosi esa individual rivojlanish deb taqdim etilmaydi. Ma’lumot yetarli bo‘lmagan vaziyatda murakkab model o‘rniga cheklangan tavsifiy tahlil va ochiq izoh berish ilmiy jihatdan to‘g‘riroqdir.

Hisobotda natijaning yo‘nalishi va kattaligi bilan birga noaniqligi ham ko‘rsatiladi. ASA bayonotiga ko‘ra, p-qiymat ta’sir hajmini ham, farazning to‘g‘ri bo‘lish ehtimolini ham ifodalamaydi [9]. D. Lakens ta’sir hajmini tanlash tadqiqot dizayni va standartlashtirish usuliga bog‘liqligini ko‘rsatadi [10]. Shu bois o‘rtacha farq, ishonch oralig‘i va mos effekt o‘lchovi birga beriladi; guruhlangan ma’lumotlarda noaniqlikni hisoblash ham shu tuzilishga mos kelishi zarur. Mazkur tezisda bunday hisoblar real protokollar mavjud bo‘lmagani uchun bajarilmagan.

Darajalar taqsimoti ko‘rsatilganda foizning maxraji har safar yoziladi: barcha ro‘yxatga olinganlar, topshiriqni bajarganlar yoki ikkala o‘lchovda qatnashganlar bir xil guruh emas. Yakuniy va boshlang‘ich ulushlar ayirmasi foiz punktida ifodalanadi. Nisbiy foizli o‘sish keltirilsa, boshlang‘ich ulushga nisbatan hisoblangani alohida belgilanadi. Yetishmayotgan yozuvlarni “o‘zgarish yo‘q” yoki “past daraja” bilan almashtirish taklif etilmaydi.

Baholash natijasidan boshqaruv qaroriga o‘tish

1. MEZON VA TAHLIL BIRLIGI
O‘quvchi natijasi • maktab boshqaruvi • hamkorlik

↓

2. MA’LUMOTNI QAYD ETISH
Boshlang‘ich va yakuniy o‘lchov • manba • sana • kod

↓

3. DALIL SIFATINI TEKSHIRISH
Mos o‘lchov • taqqoslanuvchanlik • yetishmayotgan yozuvlar

↓

4. NATIJANI CHEGARALARI BILAN TALQIN QILISH
O‘zgarish • noaniqlik • kontekst • muqobil izoh

↓

5. QAROR VA QAYTA TEKSHIRISH
Chora • mas’ul • muddat • keyingi monitoring

1-rasm. Baholash dalilini korreksion boshqaruv qaroriga aylantirish algoritmi

Qayta aloqa: tekshirish natijasi mezon, axborot yig‘ish yoki amaliy chorani qayta ko‘rib chiqishga asos bo‘ladi. Manba: muallif ishlanmasi; [3; 8; 11; 13] asosida metodik sintez.

Statistik tavsif modelning nima sababdan ishlaganini o‘zi tushuntirib bermaydi. G.F. Moore va hammualliflar jarayonni baholashda amalga oshirish, ta’sir mexanizmlari va

kontekstni birgalikda ko‘rishni taklif qiladi [11]. Mazkur tezisda ushbu umumiy metodik farqlash ta’lim menejmentiga moslashtiriladi: dastur qaysi darajada bajarildi, o‘quvchi undan qanday foydalandi va tashkiliy sharoit natijani qanday chekladi, degan savollar alohida tekshiriladi.

Misol tariqasida, amaliy tanishuvda qamrov yuqori, lekin vaziyatli topshiriq sifati o‘zgarmagan holat yuz bersa, bu tashriflar mutlaqo samarasizligini birdan isbotlamaydi. Tayyorlov suhbati, faol ishtirok, refleksiya, kuzatuv muddati va o‘lchov sezgirligi tekshiriladi. Aksincha, yaxshi topshiriq natijasi faqat faol o‘quvchilar orasida kuzatilsa, yordamdan chetda qolganlar masalasi saqlanadi. Bu misollar olingan empirik topilmalar emas, qarorni shoshilinch chiqarmaslik uchun taklif etilayotgan tahlil vaziyatlaridir.

Nazarimizda, monitoringning boshqaruv qiymati xulosadan keyin kim nima qilishi aniq bo‘lganda namoyon bo‘ladi. Tahlil bayonnomasida muammo, uni tasdiqlovchi dalil, ehtimoliy izoh, tanlangan chora, mas’ul, muddat va qayta tekshirish mezoni yozilishi taklif etiladi. Bu mualliflik tartibi dalillarni maktabni takomillashtirish bilan bog‘lovchi yondashuvga tayanadi [13], lekin har bir qarorning to‘g‘riligi keyingi kuzatuv orqali tekshirilishi lozim.

MUHOKAMA

Taklif etilgan yechimning milliy tadqiqotlar bilan uzviyligi baholashni boshqaruvning alohida yakuniy amali emas, uzluksiz jarayon sifatida ko‘rishda namoyon bo‘ladi. Axmedovning ta’lim sifati haqidagi tahlili mezon va o‘lchovning mazmuniy aniqligiga [2], monitoringga oid ishi esa tahlildan korreksiyaga o‘tishga e’tibor qaratadi [3]. Strategik rahbarlikka oid maqolasidagi monitoring va rejalashtirish aloqasi ham ushbu mantiqni to‘ldiradi [4]. Ushbu tezisning o‘z taklifi esa ularni kasbiy yo‘naltirishda turli tahlil birliklari va qaror izini qayd etish bilan bog‘lashdan iborat.

Bizning fikrimizcha, mazkur manbalardan foydalanish ularning barcha xulosalarini o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirishni anglatmaydi. Ta’lim sifati umumiy kategoriya, kasbiy tanlov esa shaxsiy reja, imkoniyat va tashqi muhitga bog‘liq maxsus natijadir. Axmedovning boshqa tanlanmada olingan yoki umumiy maktab boshqaruviga tegishli mulohazalari mazkur dissertatsiyaning tajriba-sinov natijalari o‘rnida ishlatilmaydi. Ular konseptual asos sifatida keltiriladi; mahalliy modelning ta’siri alohida ma’lumot bilan tekshiriladi.

Xalqaro kasbga yo‘naltirish adabiyotlari xizmat sifatini ko‘p jihatdan ko‘rish va o‘quvchining real ehtiyojlarini hisobga olishni muhim deb biladi [1; 5]. Tezisda shu masala to‘rtta mezon kesimida saqlangan, ammo jarayon qamrovi bilan individual qaror sifati bir xil ball sifatida aralashtirilmagan. Mehnat bozori axborotining mavjudligi va o‘quvchi uni tushunib qo‘llashi o‘rtasidagi farq ham alohida hisobga olingan [12]. Bu farqlash tadbirlar soni oshganini shaxs rivojlanishi bilan asossiz tenglashtirish xavfini kamaytirishga qaratiladi.

Taklif etilgan indikatorlarning bir qismi bir-biri bilan mazmunan yaqin bo‘lishi mumkin. Shu sababli keyingi pilot bosqichda mazmun ekspertizasi, topshiriqlarning tushunarliligi va baholovchilararo kelishuv tekshirilishi, takroriy indikatorlar esa chiqarib

tashlanishi lozim. Guruhlar yoki vaqt kesimidagi taqqoslashda vosita mazmuni va baholash talablari o‘zgarmaganligi hujjatlashtiriladi. Diagnostika natijasidan o‘quvchini muayyan kasbga qat’iy biriktirish uchun emas, rivojlantiruvchi maslahat va muqobil imkoniyatlarni tanlash uchun foydalanish taklif etiladi [6].

O‘quvchi, ota-ona va maktab xodimlarining fikrlari o‘rtasidagi tafovut xato ma’lumot belgisi deb darhol qabul qilinmaydi. Tafovut xizmatning turli tomonlari yoki turli tajribalardan kelib chiqishi mumkin. Shuning uchun hujjat, kuzatuv va suhbat ma’lumotlari solishtiriladi, qarama-qarshi dalil ham hisobotda saqlanadi. Ochiq javoblardan tanlangan misollar umumiy natijani bezash uchun emas, uni tushuntirish yoki cheklash uchun ishlatiladi. Kuzatuv protokoli va tahlil qarorlarining saqlanishi natijaning tekshiriluvchanligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning asosiy cheklovi — tasdiqlangan empirik ma’lumotlar, guruhlar taqsimoti va takroriy o‘lchovlarning yo‘qligidir. Shuningdek, to‘rtta mezonning empirik tuzilishi, rubrikaning sezgirligi va umumlashtiruvchi indeks vaznlari hali tekshirilmagan. Shu bois bu yerda mexanizm samarali deb e’lon qilinmaydi. Amaliy baholashda ishtirokchilarning xabardor roziligi, voyaga yetmaganlar manfaatlari, kodlangan yozuvlar va cheklangan kirish tartibi ta’minlanishi, individual ma’lumotlar maktablarni ommaviy reytinglash yoki o‘quvchiga yorliq qo‘yish vositasiga aylantirilmasligi zarur.

XULOSA

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimini strategik boshqarish samaradorligini baholash uchun to‘rtta mezonni indikator, dalil manbai, tahlil birligi va boshqaruv qarori bilan bog‘lovchi nazariy-metodik yechim ishlab chiqildi. Bizning fikrimizcha, uning asosiy qiymati yakuniy bitta ballni olishda emas, o‘quvchi rivojlanishi, maktabdagi muvofiqlashtirish va xizmatning bajarilishini farqlash hamda aniqlangan holatga mos korreksion chorani belgilashidadir. M.U. Axmedovning sifat, monitoring va strategik rahbarlikka oid ishlari ushbu yechimning milliy konseptual asosini boyitdi. Ishlab chiqilgan matritsa va algoritm keyingi empirik tekshiruv uchun tayanchdir; modelning amaliy ta’siri esa tasdiqlangan boshlang‘ich-yakuniy ma’lumotlar, maqbul taqqoslash dizayni va noaniqlikni hisobga olgan tahlil asosidagina baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OECD. The State of Global Teenage Career Preparation. Paris: OECD Publishing, 2025. 62 p. DOI: 10.1787/d5f8e3f2-en. Elektron manba

2. Ахмедов М.У. Качество среднего образования как педагогическая проблема // Образование и инновационные исследования. 2023. № 10. С. 89–92. Elektron manba

3. Ахмедов М.У. Халқ таълими тизимида таълим сифати мониторингини амалиётга жорий этиш технологияси // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar. 2023. № 5. B. 118–123. Elektron manba

4. Ahmedov M.U. Managing educational quality in secondary schools in Uzbekistan: Evidence-based policies and strategic leadership // Iqtisod, menejment va pul. 2025. № 2. P. 4–19. Elektron manba

5. Hooley T., Rice S. Ensuring quality in career guidance: a critical review // British Journal of Guidance & Counselling. 2019. Vol. 47, No. 4. P. 472–486. DOI: 10.1080/03069885.2018.1480012. Elektron manba

6. American Educational Research Association; American Psychological Association; National Council on Measurement in Education. Standards for Educational and Psychological Testing. Washington, DC: AERA, 2014. Elektron manba

7. What Works Clearinghouse. Study Review Protocol. Version 5.1. Washington, DC: Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education, 2025. 18 p. Elektron manba

8. Gertler P.J., Martinez S., Premand P., Rawlings L.B., Vermeersch C.M.J. Impact Evaluation in Practice. 2nd ed. Washington, DC: Inter-American Development Bank and World Bank, 2016. DOI: 10.1596/978-1-4648-0779-4. Elektron manba

9. Wasserstein R.L., Lazar N.A. The ASA’s Statement on p-Values: Context, Process, and Purpose // The American Statistician. 2016. Vol. 70, No. 2. P. 129–133. DOI: 10.1080/00031305.2016.1154108. Elektron manba

10. Lakens D. Calculating and reporting effect sizes to facilitate cumulative science: a practical primer for t-tests and ANOVAs // Frontiers in Psychology. 2013. Vol. 4. Article 863. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00863. Elektron manba

11. Moore G.F., Audrey S., Barker M. et al. Process evaluation of complex interventions: Medical Research Council guidance // BMJ. 2015. Vol. 350. h1258. DOI: 10.1136/bmj.h1258. Elektron manba

12. Hofer A.-R., Zhivkovikj A., Smyth R. The role of labour market information in guiding educational and occupational choices // OECD Education Working Papers. 2020. No. 229. 58 p. DOI: 10.1787/59bbac06-en. Elektron manba

13. Schildkamp K., Lai M.K., Earl L. (eds.). Data-based Decision Making in Education: Challenges and Opportunities. Dordrecht: Springer, 2013. DOI: 10.1007/978-94-007-4816-3. Elektron manba